

ELIF
ŠAFAK

Nebeske REKE

Prevela
Dijana Radinović

Laguna

Naslov originala

Elif Shafak

THERE ARE RIVERS IN THE SKY

Copyright © Elif Shafak, 2024

Translation copyright © 2025 za srpsko izdanje, LAGUNA

*Voljenoj spisateljici, koja je, kad su je pozvali da govori
o „ženama i prozi“, sela na obalu reke i zapitala se
šta te reči znače.*

„Kaplja kamen dubi, ne snagom, već upornošću.“

Ovidije

„Dođi, dijete čovjekovo,
Vodama i divljini ovoj,
Rukom vilinu ruku uhvati,
Jer svijet je puniji suza nego što možeš ti da shvatiš.“*

V. B. Jejts

„U nama su razna vrela.
Neka nabujaju sa svakom dobrom kišom,
Druga su za to previše duboka.“

Hafiz

---

* U prepevu Marka Vešovića. (Prim. prev.)

*Tih dana, tih davnih dana,
Tih noći, tih davnih noći,
Tih godina, tih davnih godina,
U stara vremena...
Vide li sinove Sumer i Akada?
Videh.
Kako im je?
Piju vode sa mesta pokolja.*

*Ep o Gilgamešu, 12. ploča
(prema engleskom izdanju
u prevodu Endrua Džordža)*

SADRŽAJ

I. Kap kiše	13
II. Misterije vode	157
III. Nemirne reke	249
IV. Sećanja vode	329
V. Potop	385
<i>Napomena čitaocima . . . . .</i>	<i>473</i>
<i>Izjave zahvalnosti . . . . .</i>	<i>481</i>
<i>O autorki . . . . .</i>	<i>485</i>

PRVI DEO

KAP KIŠE

Kraj reke Tigar, u stara vremena

Posle, kad se oluja stiša, svi će pričati o razaranju koje je ostalo za njom, no niko se, pa čak ni sam kralj, neće sećati da je sve počelo s jednom jedinom kapi kiše.

Popodne je početkom leta u Ninivi, nebo je nabreklo od kiše koja samo što nije pala. U gradu je vladala čudna, turobna tišina: ptice se od zore nisu oglasile; leptiri i vilini konjici su se sakrili; žabe su pobile sa svojih mrestišta; guske su se ućutale, osećaju opasnost. Čak su i ovce zamukle, i svaki čas piške od straha. I miris vazduha je drugačiji – oštar, slan. Celog dana mračne se senke gomilaju na horizontu poput neprijateljske vojske što se utaborila i prikuplja snagu. Iz daljine izgledaju sasvim nepomično i mirno, ali to je optička varka, pričin: oblaci se neprestano valjaju gonjeni jakim vetrom, rešeni da potope svet i preoblikuju ga. U ovoj oblasti gde su leta duga i vrela, reke nepredvidljive i nemilosrdne, a sećanje na poslednji potop još vrlo živo, voda je i vesnik života i glasnik smrti.

Niniva je mesto kakvog nema: najveći i najbogatiji grad na svetu. Podignuta na ogromnoj ravnici na istočnoj obali Tigra,

toliko je blizu reke da se uveče bebe uspavljaju ne uspavankama već šumom talasa što zapljuskuju obalu. Ovo je prestonica moćnog carstva, utvrda koju štite stamene kule, veličanstvena kruništa, odbrambeni šanci, jaki bastioni i kolosalni bedemi visoki preko trideset metara. Sa stotinu sedamdeset pet hiljada žitelja, ovo je urbani dragulj na međi bogatog gorja na severu i plodnih nizija Haldeje i Vavilonije na jugu. Godina je šeststo četrdeset i neka pre Hrista; a ova drevna oblast, koja je puna mirisnih vrtova, žuboravih fontana i kanala za navodnjavanje, no koju će budući naraštaji zaboraviti i odbaciti kao suhu pustinju i golu pustaru, jeste Mesopotamija.

Jedan oblak što se ovog popodneva bliži gradu veći je i tmastiji od ostalih – i nestrpljiviji. Leti preko nebeskog prostranstva ka svom cilju. Kad tamo stigne, polako se zaustavi i ostane da lebdi na hiljadu metara iznad veličanstvenog zdanja ukrašenog stubovima od kedrovine, porticima i monumentalnim statuama. To je Severna palata, u kojoj prebiva kralj u svoj svojoj sili i slavi. Masa kondenzovane pare nadnese se nad kraljevsku rezidenciju i zaseni je. Jer se voda, za razliku od ljudi, ne obazire na društveni položaj i kraljevske titule.

S vrha olujnog oblaka visi jedna kap kiše – ne veća od zrna graška, a lakša od nauta. Neko vreme opasno drhturi – mala, okrugla i uplašena. Koliko strašno mora biti posmatrati zemlju pod sobom kako se otvara kao usamljen lotosov cvet! Ovo joj neće biti prvi put: već je prelazila taj put – pela se na nebo, spuštala na čvrsto tlo, pa ponovo uzdizala u nebesa – no pad je ipak užasava.

Upamtite tu kap, ma koliko beznačajna bila u poređenju s veličinom kosmosa. U svojoj minijaturnoj sferi čuva tajnu beskraja, svoju jedinstvenu priču. Kad konačno skupi hrabrost, baci se u etar. Sad pada – brzo, sve brže. Gravitacija uvek pomaže. Juri s visine od hiljadu metara. Za svega tri minuta pašće na zemlju.

A dole u Ninivi kralj prolazi kroz dvokrilna vrata i izlazi na terasu. Proteže vrat iznad ukrašene balustrade, gleda u raskošan grad koji se pruža pred njim dokle mu pogled seže. Negovani posedi, veličanstveni akvedukti, bujni voćnjaci, prekrasni parkovi, zelena polja i kraljevska menažerija, gde se drže gazele, jeleni, nojevi, leopardi, risovi i lavovi. Taj mu prizor budi ponos. Posebno su mu dragi vrtovi, koji su puni drveća u cvatu i aromatičnog bilja – badema, datulja, abonosa, jela, smokava, mušmula, duda, maslina, krušaka, šljiva, nara, topola, dunja, palisandara, metljike, smrdljike, oraha, vrba... On ne vlada samo zemljom i narodom već i rekama i njihovim pritokama. Usmeravajući reku Tigar kroz zamršenu mrežu kanala, preliva i nasipa, i čuvajući vodu u cisternama i rezervoarima, on i njegovi preci pretvorili su ovu oblast u raj.

Kralju je ime Ašurbanipal. Ima lepo potkresanu kovrdžavu bradu, široko čelo nad gustim obrvama i crne bademaste oči opcrtane crnim kolom. Na glavi ima šiljatu kapu optočenu dragim kamenjem, koji blesnu kao daleke zvezde kad god na njih padne svetlo. Njegova odora, tamnoplava i satkana od najfinijeg lana, izvezena je srmom i zlatom i ukrašena stotinama sjajnih perlica, dragulja i amajlija. Na levoj ruci ima narukvicu sa cvetnim motivom, da mu donosi sreću i štiti ga. Vlada carstvom toliko velikim da su ga prozvali carem četiri strane sveta. Jednoga dana pamtiće ga i slaviti i kao kralja bibliotekara, učenog monarha, umnog vladara Mesopotamije – što su sve titule zbog kojih će ljudi zaboraviti da, iako izuzetno obrazovan i kultivisan, nije bio ništa manje okrutan od svojih prethodnika.

Naherivši glavu da osmotri grad, Ašurbanipal udahne. Ne primećuje odmah da se u daljini sprema oluja. Preplavljuje ga prekrasan miris što se širi iz vrtova i voćnjaka. Polako podigne

pogled ka olovnom nebu. Drhtaj mu prođe kroz jedro telo, a kroz glavu mu prolete stroga upozorenja i crni predznaci. Neki su proroci predskazivali da će Niniva biti napadnuta, poharana i spaljena do temelja, i da će joj čak i kamenje razneti na sve strane. Ovaj veličanstveni grad biće zbrisan s lica zemlje, kazali su, i preklinjali sve da odu. Kralj se postarao da se ti zloslutnici učutkaju, naredivši da im usta zapuše i ušiju strunom. Ali sad mu se zle slutnje komešaju u utrobi kao podvodne struje. Šta ako se proročanstva obistine?

Ašurbanipal se otrgne iz crnih misli. Iako ima sijaset neprijatelja, među kojima je i njegov najrođeniji brat, nema razloga za brigu. Ništa ne može razoriti ovu slavnu prestonicu dokle god su bogovi na njihovoj strani, a on nimalo ne sumnja da će bogovi uvek priskočiti Ninivi u pomoć ma koliko čudljivi i nestalni bili u odnosima sa smrtnicima.

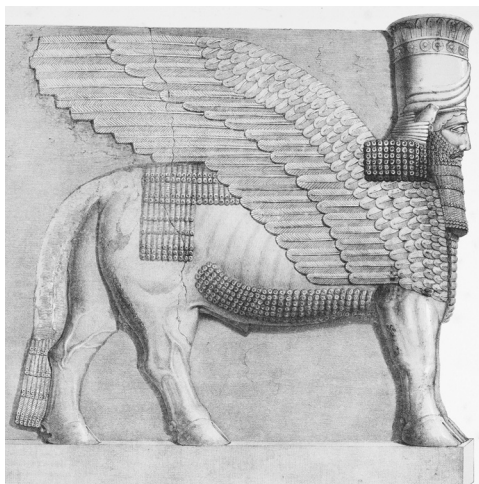
U međuvremenu, ona kišna kap samo što nije stigla na zemlju. Približivši se tlu, načas se oseti slobodno i lako kao da može da padne gde god poželi. S leve strane je visoko stablo bez granja – urmina palma – čije bi lišće bilo divno mesto za sletanje. S desne je kanal za navodnjavanje što se pruža preko njive, gde bi bila dobrodošla, pomagala bi ovogodišnjim usevima da rastu. Mogla bi da sleti i na stepenice obližnjeg zigurata posvećenog Ištar – božanstvu ljubavi, seksa, lepote, strasti i rata, kao i oluja. To bi bilo prikladno mesto. Kap se koleba, još nije odlučila gde će pasti, ali to nije ni važno pošto će vetar to odlučiti umesto nje. Iznenaadni nalet je zahvati onako malenu i ponese pravo ka čoveku što stoji na obližnjoj terasi.

Tren potom kralj oseti kad mu nešto mokro padne na glavu i ugnezdi mu se u kosu. Ozlojeđen, pokuša da otre kap, ali mu ona raskošna kapa u tome smeta. Blago se mršteći, on ponovo pogleda u nebo. Uto se kiša spusti iz sve snage, a on se okrene i povuče u svoju palatu, na sigurno.

Ašurbanipal hoda dugačkim galerijama, osluškuje bat svojih koraka. Sluge padaju na kolena pred njim, ne usuđuju se da ga pogledaju u oči. Sa obe strane, u nosačima od kovanog gvožđa, trepere zapaljene baklje. Njihova sablasna svetlost poigrava po bareljefima na zidovima, urađenim u gipsu i oslikanim najživljim bojama. Na jednom prizorima kralj napinje luk i ispaljuje krilatu strelu, lovi divlje životinje ili satire neprijatelje. Na drugim vozi ceremonijalne dvokolice, bičem tera konje ukrašene trostrukim kičankama. Na trećim pak izliva vino nad ubijenim lavovima – prinosi žrtve levanice bogovima da im zahvali na podršci i zaštiti. Sve slike prikazuju sjaj Asirskog carstva, nadmoć njegovih muškaraca i veličanstvenost cara. Žene se gotovo nigde ne vide. Jedini izuzetak je slika na kojoj Ašurbanipal i njegova žena piju vino i uživaju u pikniku u idiličnom vrtu dok s granja obližnjeg drveta, među zrelim plodovima, visi odsečena glava njihovog neprijatelja, elamskog kralja Teumana.

I zaboravivši na onu kap što mu se ugnezдила u kosi, kralj produžava dalje. Žustro prolazi kroz raskošno opremljene odaye i dolazi do vrata bogato ukrašenih rezbarijama. Ovo mu je najdraži deo palate – biblioteka. To nije tek nasumična zbirka spisa, već njegova najveća i najdičnija tvorevina, poduhvat na kome celog života radi, ostvarenje kakvom po obimu i veličini nema ravnog. Više od svega što je ikad postigao, značajnije čak od njegovih vojnih osvajanja i političkih pobeda, ovo će biti njegova ostavština budućim naraštajima – intelektualni spomenik kakav svet nikad nije video.

Na ulazu u biblioteku stoje dve džinovske statue: hibridna bića – pola ljudi, pola životinje. *Lamasui* su duhovi čuvari. Isklesane od jednog bloka krečnjaka, te skulpture imaju glavu čoveka, krila orla i glomazno telo bika ili lava. Obdareni najboljim osobinama sve tri vrste, *lamasui* predstavljaju ljudsku inteligenciju, ptičji uvid i bikovsku ili lavovsku snagu. Oni su čuvari kapija što vode u druge sfere.

Većina lamasua u palati ima pet nogu, pa kad se gledaju спреда, izgleda kao da čvrsto stoje, no kad se pogleda sa strane, izgleda kao da stupaju pravo, spremni da pregaze i najstrašnjeg neprijatelja. U tom stanju mogu da se suoče s nepoželjnim gostima i da oteraju svako zlo koje vreba iz prikrajka. Kralj se, premda to nikome nije rekao, oseća bezbednije i opuštenije uz njih, pa je iz tog razloga nedavno unajmio umetnike da mu isklešu još desetak takvih skulptura. Zaštite nikad dosta.

Dok mu se takve misli roje po glavi, kralj ulazi u biblioteku. U odajama koje se nižu jedna za drugom, duž svih zidova su police od poda do svoda na kojima stoje na hiljade glinenih tablica, savršeno poređanih i razvrstanih po temi. Skupljene su sa svih strana. Neke su spasene od zaborava, druge kupljene od prethodnih vlasnika zabadava, no najveći broj je otet silom. Sa drže svakojake informacije, od trgovinskih ugovora do lekarija, od pravnih dokumenata do nebeskih karata... Jer kralj zna da ako hoćeš da potčiniš druge kulture, moraš da im preotmeš ne samo zemlju, useve i bogatstvo već i njihovu kolektivnu maštu i zajedničke uspomene.

Ubrzavši korak, Ašurbanipal zaobilazi delove posvećene znamenjima, činima, ritualima, lekovima, kletvama, litanijama, lamentima, bajalicama, himnama, basnama, izrekama i elegijama sakupljenim širom carstva. Prolazi pored bogate zbirke tekstova o upotrebi droba žrtvenih životinja za proricanje ljudskih sudbina i božanskih nauma. Iako polaže mnogo vere u hepatomantiju i redovno traži da se kolju ovce i koze kako bi vrači čitali sudbinu iz njihove džigerice i žuči, danas neće proučavati znamenja. Umesto toga ide ka odaji u samom dnu biblioteke, poluskrivenoj teškim zastorom. Niko ne sme da uđe u taj skroviti deo osim kralja i njegovog glavnog savetnika, koji mu je kao drugi otac – jedan veoma učen čovek koji je odmalena podučavao i savetovao Ašurbanipala.

U nišama kod ulaza u taj privatni prostor stoje bronzane lampe uljanice iz kojih se izvija dim. Kralj uzima jednu, pa navlači zastor iza sebe. U odaji je morbidno tiho, kao da ga police bez daha čekaju.

Kišna kap zadrhti. Soba nema ni prozora ni mangala, pa je u njoj tako hladno da se kap plaši da će se stvrdnuti u led. Kako se tek nedavno pretvorila iz pare u tečnost, nema želju da se tako brzo ščvrsne, pre nego što u potpunosti iskoristi ovu novu fazu života. Ali nije to jedini razlog što kap drhti. Ovo mesto je uznemirujuće – ni od ovog ni od onog sveta, lakuna između zemaljskog i nezemaljskog, negde na sredini između onoga što se jasno vidi i onog što ne samo da je nevidljivo već tako treba i da ostane.

Ašurbanipal ulazi u sobu uvežbanih i odlučnih pokreta. Na sredini je sto, a na njemu kovčežić od kedrovine. Kralj spušta lampu kraj njega, a njeno svetlo mu baca oštre senke na lice, produbljuje mu bore u uglovima očiju. Kao u snu prstima gladi drvo, iz kog se još širi miris šume iz koje je došlo. Kako su u Mesopotamiji retki četinari takvog kvaliteta, moraju se seći na Taurusu, pa da se odande spuštaju niz Tigar privezani za splavove.

U tom kovčežiću su stihovi. Deo veoma starog speva koji se prenosio s baka na unuke mnogo pre nego što je zapisan i tako popularnog da se i dan-danas kazuje diljem Mesopotamije, Anadolije, Persije i Levanta. To je priča o junaku po imenu Gilgameš.

Ašurbanipal zna svaki redak speva kao linije na svom dlanu. Proučavao ga je još otkako je bio kraljević. Kako je bio treći kraljev sin i najmlađi njegov naslednik, niko nije očekivao da će postati kralj, te dok su njegovu braću podučavali umeću vojevanja, ratnim strategijama i diplomatskim taktikama, njemu su pružili opsežno obrazovanje iz oblasti filozofije, istorije, lekanomantije, jezika i književnosti. Na kraju su se svi iznenadili – pa i on sam – kad je njegov otac odabrao njega za naslednika. Tako je Ašurbanipal seo na presto kao najučenjiji i najkultivisaniji vladar kojeg je carstvo ikad imalo. Od brojnih pisanih tekstova koje je proučavao još od malih nogu, najdraži mu je bio i ostao *Ep o Gilgamešu*.

Kralj otvara kovčežić u kome je jedna jedina tablica. Za razliku od svih ostalih u biblioteci, ova je jarke boje – plave boje nemirnih reka. Reči su urezane ne u crvenkastosmeđu glinu, već u komad lapis lazulija – čudesnog kamena koji su bogovi čuvali za sebe. Oznake uredne i savršeno izvedene. Dotakne ih nežno i pažljivo gotovo kao da ih miluje. Polako uroni u stihove koje je toliko puta iščitavao, no koji ga i dalje diraju u srce kao da ih čita prvi put.

Sve je video on...

Izneo je na svetlo tajne i skrivene stvari...

Doneo je vesti iz vremena pre velikog potopa.*

Neki kraljevi vole zlato i rubine, drugi svilu i tapiserije, treći pak plotske užitke. Ašurbanipal voli priče. Veruje da ne moraš

---

* Svi citati iz *Epa o Gilgamešu* u prevodu Stanislava Prepreka. (Prim. prev.)

da se otisneš na opasno putovanje kao Gilgameš da bi uspeo kao vladar. Da ne moraš da postaneš snažan i žilav ratnik osvajač. I da ne moraš da prelaziš gore, pustinje i šume, odakle se malo ko vraća. Treba ti samo jedna nezaboravna priča u kojoj si prikazan kao junak.

Ipak, ma koliko kralj cenio priče, ne veruje pripovedačima. Njihova mašta ne može da se skrasi na jednom mestu, već kao Tigar u proleće menja tok krajnje nepredvidljivo, krivuda u sve širim lukovima i izvija se u opasnim petljama, divlja i neukrotiva do samog kraja. Kad je sagradio ovu biblioteku, znao je da postoje i druge verzije *Epa o Gilgamešu*. Kako su ga vekovima prepisivali mnogi prepisivači, spev se javljao u novim varijantama. Ašurbanipal je razaslao poslanike na sve strane kraljevstva da mu donesu sve tablice ne bi li pod svojim krovom skupio sve moguće verzije. Uveren je da je uspeo u tom neverovatnom poduhvatu. Međutim, tablica koju čuva u kovčežiću od kedrovine razlikuje se od svih ostalih u njegovoj zbirci – ne samo po tome što je tekst ispisan na dragocenom kamenu umesto na glini već i po tome što je ukaljan svetogrđem.

Kralj prinese stihove lampi i stane da zagleda poznat mu tekst. Pisar koji ga je zapisao, ko god on bio, obavio je svoj posao onako kako se očekuje – osim beleške na kraju.

*Ovo je delo mladog pisara,
Jednog od brojnih putujućih pevača, pesnika i pripove-
dača koji hode zemljom.
Mi ispredamo pesme i priče od svakog daha.
Pamtite nas.*

Vrlo je neobično da pisar doda ovako nešto, no posveta koja za tim sledi tek je uznemirujuća:

*Hvaljena Nisaba
danas i doveka*

Kralj se smrkne dok čita te poslednje reči. Mršti se, bilo mu besno tuče u slepoočnicama.

Nisaba – boginja pripovedanja – božanstvo je iz minulog doba, ime prepušteno zaboravu. Njeno vreme je prošlo iako je u zabačenim delovima carstva još poštuju malobrojne neuke žene koje se drže starih običaja. Odavno ju je potisnulo drugo božanstvo. Danas se sve tablice u carstvu posvećuju moćnom i muževnom bogu Nabuu umesto nežnoj i ženstvenoj Nisabi. Kralj veruje da tako i treba da bude. Pisanje je muški posao, treba mu muževan zaštitnik, muško božanstvo. Nabu je postao zvanični zaštitnik pisara i čuvar sveg znanja koje vredi sačuvati. Đaci se u školama uče da na kraju svake tablice stave odgovarajuću posvetu:

Hvaljen Nabu

Da je plava tablica bila stara, relikv prošliosti, taj postskriptum ne bi bio sporan. Ali kralj je uveren da je iz današnjeg vremena – rukopis je nov. Zahtevajući da se poštuje zaboravljena i zabranjena boginja i odbacujući autoritet Nabua – a time i kraljeva naređenja – pisar koji je prepisao ovaj deo *Epa o Gilgamešu* svesno je prekršio pravila. Ašurbanipal je mogao da uništi tu tablicu, ali nije mogao da se natera da to uradi. Zbog toga se taj grešni predmet mora kriti u ovoj odaji, sklonjen od ostatka biblioteke, da ga neprosvetljena svetina ne bi slučajno videla. Nije svaka pisana reč za svačije oči kao što ni svaka izgovorena reč nije za svačije uši. Puk ne sme da sazna za plavu tablicu jer bi i on mogao da zastrani. Ako se ne uguši i ne kazni, pobuna jednog čoveka može da podstakne brojne disidente.

Dok kiša i dalje pada na Ninivu, kralj sedi zavučen u svojoj biblioteci, unet u plavu tablicu. Na neko vreme zaboravlja na

sve – na zavere njegovog starijeg brata u Vavilonu koji hoće da mu preotme presto, na intrige na kraljevskom dvoru, na pobune koje besne u njegovom carstvu i izvan njega u Anadoliji, Mediji, Urartuu, Egiptu, Siriji, Kilikiji i Elamu... Sve to može da čeka. Ništa ne može da ga omete kad se udubi u Gilgamešove pustolovine. No danas se to ipak neočekivano desi.

U galeriji odjednom izbije neki metež – začuju se uznemirujući, neprijatni zvuci. Ašurbanipal se lati bodeža i izjuri napolje, još držeći tablicu u drugoj ruci.

– Ko se to usuđuje da uznemirava kralja?!

– Gospodaru, sunce moje, oprosti na smetnji. – Vojni zapovednik, malorek čovek, pogne glavu.

Iza njega, četiri vojnika vuku čoveka odevenog u grubo sukno umrljano sasušenom povraćkom i svežom krvlju. On jeca i nesuvislo kuka u kukuljicu od sargije koju su mu navukli preko glave.

– Govori i objasni ovo grubo ogrešenje – zapovedi kralj.

– Gospodaru, uhvatili smo izdajnika koga odavno tražimo. Priznao je svoja zlodela.

Jedan vojnik svuču onu kukuljicu sa zarobljenikovog lica.

Ašurbanipalu preko lica preleti tračak tuge, ali nestane jednako brzo kao što se i javio. Kralj se učkilji kao da gleda nešto što brzo nestaje u daljini, sve vreme netremice gledajući u zarobljenika – svog nekadašnjeg mentora, tutora, poverenika, koji mu je bio bliži od rođenog oca. Čoveka su tukli i tako strašno mučili da mu se lice izobličilo, a tamo gde su mu bili zubi, sad je zjapila grozna rupa, zagnojena i krvava. Jedva može da stoji pravo.

– Moj plemeniti kralju – kaže vojni zapovednik – tako mi bogova Ašura, Ištar, Šamaša i Nabua, glavni savetnik je špijun. On je prenosio najvažnije tajne tvom bratu. Isprva nije hteo da prizna da je prešao na neprijateljsku stranu. Uporno je poricao svoja zlodela. Ali mi smo ga suočili sa neoborivim dokazima, te nije više mogao da laže.

Zapovednik stane da kopa po torbi o ramenu i izvadi tablicu. Pokaže je kralju. To je pismo koje je glavni savetnik poslao Ašurbanipalovom bratu, zaričući mu se na vernost i nudeći podršku – pismo koje van svake sumnje potvrđuje njegovu izdaju.

– Gde ste ovo našli? – pita kralj glasom suvim poput naplavine.

– Među stvarima jednog neprijateljskog vojnika koji je uhvaćen dok je prelazio granicu. Nosio je pečat glavnog savetnika i priznao je da radi po njegovom naređenju.

Ašurbanipal se polako okrene ka zarobljeniku. – Kako si mogao?

– Kralju moj... – zahripa čovek u lancima. Dah mu škripi u plućima. Levo oko mu je zatvoreno, a desno, modro i podliveno krvlju, drhti u duplji kao uhvaćena ptičica. – Seti se, bio si tek dečaćić kad su te doveli meni. Nisam li te ja učio da čitaš i pišeš i računaš? Nisam li te ja učio da uživaš u baladama i pisanju pesama... smiluj mi se zarad starih vremena...

– Pitam kako si mogao!

Tišina se skuplja u vazduhu.

– Voda... – mrmrlja zarobljenik. Oni načas pomisle da traži da pije, no onda ga čuju kako kaže: – To je dar bogova; ona nam daje život, radost i izobilje. A ti si je, gospodaru, pretvorio u smrtonosno oružje. U reci Ulaj nema više ribe: zatrpao si je tolikim leševima da sad teče crvena kao obojena vuna. Najpre suša, a onda glad. Kralju moj, tvoji podanici umiru od gladi. Mrtvi i umirući leže po ravnicama Suze. A sad ćeš, čujem, uraditi isto u Kastrum Kefi...

Kastrum Kefa, „Kamena Tvrđava“. Velik utvrđen grad severno od Ninive, na obali Gornjeg Tigra. U kraljevim očima sevne blesak prepoznavanja. Upita: – Nije li tvoj otac iz nekog sela pored?

– Moj narod... Postavio si stražare kraj svakog izvora da im uskrate vodu. Zatrovao si bunare. Porodice kolju životinje i piju im krv da utaže žeđ. Majke nemaju mleka da podoje decu. Kralju moj, tvoja svirepost nema granice.

Vojni zapovednik zada zarobljeniku udarac ispod rebara. Čovek se presamiti iskašljavajući krv. Ipak, iznenađujuće brzo se uspravi. Onim otvorenim okom sad opazi predmet koji kralj ima u ruci.

– Ah, plava tablica... ono malo svetogrđe – kaže zarobljenik, a na usnama mu zatitra slabašan smešak. – Zajedno smo ga proučavali prvi put kad je moj kralj bio mladi princ. Moj ga je gospodar oduvek voleo. Nisu li ti naša čitanja poezije ostala u neprolaznom sećanju?

Ako se Ašurbanipal i seća mirnih popodneva iz dečaćkih dana u kojima je kazivao poeziju sa svojim učiteljem, on to ne pominje.

– Gilgameš... – kaže zarobljenik. – Želeo je da pobedi smrt, pa je otputovao na kraj sveta – ali nije uspeo. Nije razumeo da se besmrtnost postiže samo tako što će te pamtiti kad te više ne bude, a pamtiće te samo ako ostaviš za sobom dobru priču. Kralju moj, zašto biraš da tvoja bude tako bezdušna?

Vojni zapovednik istupi, čeka naređenje da ga ubije. Ali Ašurbanipal podigne ruku da ga zaustavi. Zapovednik pogne glavu i pita: – Želi li gospodar da sam zada poslednji udarac?

Zarobljenik na to zajeca – tiho i dostojanstveno, jecaj mu se otima iz grudi i ne može da ga zatomi. Vojnici se sa obe strane premeštaju s noge na nogu, nestrpljivo čekaju kraljevu odluku.

Ali Ašurbanipal neće ubiti svog starog učitelja. Nikad nije voleo da predvodi napade na bojištu; uvek mu je draže bilo da upravlja pokoljima, razaranjima, haranjem i silovanjima iz bezbednosti svoje prestone dvorane – ili, što često biva, iz tišine svoje biblioteke. Nadgledao je haranje gradova i izglednivanje celog stanovništva, gde ljudima nije preostajalo ništa drugo do da jedu leševe svojih najrođenijih; sravnjivao je gradove sa zemljom, rušio hramove da od njih ne ostane ni kamen na kamenu, sipao so po tek pooranim njivama; drao je kožu vođama pobunjenika i njihove pristaše nabijao na kolac, bacaio njihove leševe da ih pojedu „ptice s neba i ribe iz morskih

dubina“; probijao rivalima čeljusti, proturao im lanac pa zatvarao u štenaru; skrnatio grobove predaka svojih neprijatelja da ni duhovi ne mogu da počivaju u miru – sve je to radio i još mnogo toga iz svoje čitaonice. Neće on da prlja ruke. Ipak je on kralj erudita, intelektualac koji proučava nebeska i zemaljska znamenja. Za razliku od svojih kraljevskih predaka, on može da čita ne samo akademske već i zamršene sumerske tekstove koje gotovo niko ne bi mogao da protumači. Može da vodi rasprave s prorocima, sveštenicima i filozofima. Nije on čovek grube sile i sirovog besa. On je čovek ideja i ideala.

Osetivši kraljevu suzdržanost, vojni zapovednik se nakašlje, pa kaže: – Ako mi gospodar da svoj plemeniti bodež ili mi dopusti da upotrebim svoje sečivo, zariću ga u njegovo izdajničko srce.

– Nema potrebe – na to će Ašurbanipal. – Nećemo mu prolivati krv.

Na to na izubijanom zarobljenikovom licu na tren zaiskri nada.

Ašurbanipal ne gleda u svog mentora. Oči su mu uprte u bareljef na zidu iza njega. Neko vreme posmatra prizor, lov u ravnicama Ninive: kralj jaše konja u galopu stežući koplje kojim će proburaziti lava koji pokušava da umakne sudbini. Kao da ga privlači nevidljiva uzica, kralj prilazi zidu. Tamo uzima baklju s nosača na zidu i prinosi je bareljefu. Figure na njemu oživljavaju na lelujavom svetlu – lovac, koplje, lovina.

I dalje držeći plavu tablicu u ruci, kralj se osvrne preko ramena pa preda baklju svom vojnom zapovedniku. Glasom koji ne ostavlja pogovora izgovori samo jednu reč:

– Spali!

Iz lica vojnog zapovednika nestane sva boja. Okleva, ali samo na tren.

Čovek u plamenu juri galerijama Severne palate u Ninivi. Telo mu se odbija o zidove ukrašene muralima, a njegovi krici,

---

glasni i prodorni, razležu se hodnicima, odbijaju se od visokih svodova i lede krv slugama. Pronoseći se izvan velikih kapija, njegovi očajni krici čuju se čak do oranica, gde rastu pšenica i ječam, i do pešćanih uvala, gde ribari iz svojih brodića istovaruju ulov. Uznemireni tim strašnim zvucima, galebovi, koji su tog dana utihnuli, smesta se vinu u nebo i sluđeno kruže nad gradom.

Kad bi zarobljenik uspeo da stigne do obale Husera, pritoke Tigra što vijuga kroz centar grada, ili do obližnje kapije Maški, gde ima mnogo vodonoša, imao bi šansu da se spase. Ali dok se bacaka u svom sve jačem ognju, naleti na lamasua što čuva kraljevsku biblioteku i zabije se u njegovo prednje kopito dok ga vatra proždire.

Nekad su mu pesme i priče unosile radost u život, a čitanje je bilo deo njegovog bića koliko i instinkt da diše. Ništa mu nije pričinjavalo veće zadovoljstvo do da podučava mladog princa – njih dvojica sede zavaljeni u debele jastuke, raspravljaju o književnosti, čitaju *Ep o Gilgamešu* i dive se lepotama sveta. Je li on napravio čudovište od onog dečaka tihog glasa i blagog osmeha ili se čudovište sve vreme krilo u dečaku? Nikad to neće saznati. Sad je celo njegovo telo vatra što guta reči, pretvara u pepeo sve stihove koje je proučavao.

Ovog popodneva kad Ašurbanipal – vođa najbogatije imperije na svetu, poslednji od velikih vladara Asirskog carstva, treći sin Aharhadona, no odabrani naslednik prestola i očev miljenik, pokrovitelj i osnivač veličanstvene biblioteke koja će promeniti tok istorije – zapali svog nekadašnjeg učitelja i s njim spali i uspomene iz detinjstva, ona kišna kap mu i dalje čuči u kosi. Sama, malena i prestravljena, ne usuđuje se da se mrdne. Nikad neće zaboraviti ono što je danas videla. Promenila se, zauvek. Čak i pošto prođe mnogo vekova, trag tog trenutka ostaće urezan u njen elementarni oblik.

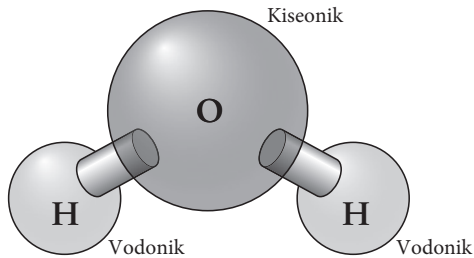
Dok se talasi vreline dižu uvis, kap će polako ispariti. Ali neće nestati. Pre ili kasnije to sićušno providno zrnce vode uzneće se natrag u plavo nebo. A kad se tamo nađe, neće žuriti, strpljivo će čekati da se opet vrati na ovu nemirnu zemlju... iznova i iznova.

Voda pamti.

Ljudi su ti koji zaboravljaju.

Voda... najčudnije jedinjenje, velika misterija.
Sa dva atoma vodonika na krajevima, koji su vezani za atom kiseonika u sredini, to je savijeni molekul, nelinearan. Da je linearan, ne bi bilo života na zemlji... ne bi bilo priča da se pričaju.

*Tri atoma se spajaju da stvore vodu. H–O–H
Tri lika se povezuju prevazilazeći granice vremena i prostora,
i zajedno tvore ovu priču...*

—O—
ARTUR

Kraj Temže, 1840.

Zima ove godine rano stigne u London, a kad se pojavi, ne želi da ode. Prvi naleti snega jave se u oktobru, a temperatura pada iz dana u dan. Lišajevi što rastu po zidovima, mahovina što je obrasla kamenje i paprat što raste iz pukotina prekriveni su injem što se sija poput srebrnih iglica. Spremne za hladan period, gusenice i žabe puštaju da se smrznu, staraju se da se ne otope do proleća. Molitve i prostakluci se, čim izađu iz nečijih usta, pretvore u ledenice što vise o golom granju drveća. Ponekad zvone na vetru, tiho, lagano, kao praporci. A ipak, uprkos ledenom vremenu, Temza se nije smrznula kao pre nekoliko decenija, kad se pretvorila u tako čvrst led da su iz zabave terali slona preko nje i igrali hokej s jedne na drugu obalu. Ovog puta voda se ledi samo uz obalu i nastavlja da teče između pojasa belih kristala sa obe strane.

Bilo da je toplo ili hladno, vetrovito ili mirno, to nimalo ne utiče na miris koji se širi iz reke – oštar, trpak i gadan. Smrad koji ti se uvlači u pore, lepi za kožu, prodire u pluća. Temza – „Tamesis“, „Tems“, „Tamasa“, „tamna“ – nekad čuvena po bistroj vodi i finom lososu, danas je prljava i mutna. Zagađivana industrijskim otpadom, trulim đubretom, fabričkim

---

hemikalijama, mrcinama, leševima i kanalizacijom, reka nikad u svom dugom životu nije bila tako zapostavljena, usamljena i nevoljena.

Koprena prašine, čađi i pepela lebdi nad zvonicima, tornjevima i krovovima Londona – najnaseljenijeg grada na svetu. Svake nedelje stigne nov talas pridošlica sa zavežljajima punim snova dok dimnjaci u nebo izbacuju još košmara. Kako prestonica raste i širi se van svojih granica, njeno smeće, otpad i izmet izlivaju se iz pukotina poput punjenja iz starog jastuka. Sve nepoželjno baca se u reku. Trop iz pivara, pulpa iz fabrika papira, iznutrice iz klaonica, vlakna iz kožara, otpadne vode iz destilerija i farbara, iz nužnika i toaleta sa ispiranjem (novog izuma u kome uživaju bogati i privilegovani) – sve se to prazni u Temzu i ubija ribu, ubija vodene biljke, ubija vodu.

Ali reka štedro daje, a to najbolje znaju smećari. Oni neumorno pretražuju njene obale. Strpljivo i usredsređeno gacaju kilometrima po smrdljivom mulju. Ponekad idu kroz lavirint odvodnih kanala kojima je premrežen grad, prebiraju po potocima otpadnih voda. Drugi put kopaju po rečnim nanosima, prečešljavaju obalu. Vršljajući po tečnom svetu, tragaju za vrednim predmetima i ispod i iznad zemlje.

Obično krenu na posao kad nastupi oseka i vetar se stiša, pa je površina reke besjajna i glatka kao zamrljano ogledalo koje više ne odražava svetlost. Uvek se nešto vredno krije u mutnoj vodi – parčići metala, bakrenjaci, srebrni escajg i povremeno kristalni broš ili biserna minduša – dragocenosti koje su nekom slučajno ispale u nekom londonskom parku ili ulici, pa ih je kiša odnela u odvod, odakle su se otisnule na dugu i smrdljivu plovidbu do ustalasane Temze. Neki od tih predmeta otploviće do Oksforda i dalje, a drugi će zapeti u blatu, ostati zakopani u debelom klizavom mulju. Nikad ne možeš predvideti šta će ti reka nekog dana ponuditi, ali možeš biti siguran da te neće poslati kući praznih ruku. Umešan smećar može da zaradi i po šest šilinga dnevno.

Taj posao nije samo odvratno prljav već i prepun opasnosti – posebno u kanalizacionim tunelima. Uvek je pametnije raditi u grupi pošto se čovek lako može izgubiti u zamršenim londonskim podzemnim prolazima da nikad više iz njih ne izađe. Postoji opasnost da se, dok pipaš okolo, neočekivano podigne obližnja ustava i pusti bujicu kroz odvodne kanale, pa ako nemaš za šta da se uhvatiš ili nekog da te ščepa za okovratnik, odneće te ili ćeš se udaviti pluća punih izmeta. Moguće je i da naletiš na džep gasa koji se skupljao pod slojevima otpada – što je zaista velika nesreća jer može doći do eksplozije kao da je neko zapalio barut, koja će te ubiti na mestu ili ti naneti povrede s kojima ćeš se doveka mučiti. Reka i uzima. Smećari to najbolje znaju.

Ovog studenog popodneva krajem novembra, grupa od njih osmoro gaca duž obale Čelsija, na severnoj obali Temze, šljapkajući u čizmama po kalu. Nose motke koje malo-malo zabadaju u blato da provere ima li u njemu nešto korisno. Fenjeri koje nose privezane oko grudi bacaju zlatne trake ispred njih i daju njihovom licu avetinjsko bledilo. Preko usta su vezali šalove da se zaštite od ogavnog smrada, mada im to ne pomaže. Na sebi imaju široke kapute sa ogromnim džepovima i debele rukavice da se zaštite od prljavštine, kao i napada pacova, koji umeju da budu veliki i kao mačke. Poslednja osoba u grupi, međutim, jedna mlada žena stidljivog osmeha i lica posutog pegama, uspela je da navuče ogrtač samo preko pola velikog stomaka. Iako je u poodmakloj trudnoći, mora i dalje da radi. Osim toga, babica ju je uverila da beba stiže tek za nekih mesec dana.

Grupa stiže do okuke reke gde je jedan hrast pružio granje nad vodu, gotovo se prostro po zemlji. Dok ostali kopaju po blatu, mlada žena zastane da dođe do daha. Otire čelo, po kome su joj izbile graške znoja uprkos ledenom vetru.

Pogledom prati duboke ureze i nabore na kori hrasta. Baš je neobično da se jedno drvo tako povije kao da vodi intimne

razgovore s Temzom. O čemu li to trućaju? Ta joj pomisao izmami osmeh na lice. Dok razmišlja o tome, oseti probod bola, oštrog i neočekivanog. Srce joj brže zakuca, ali trudi se da ne misli o bolu. Današnji dan nije bio velikodušan prema njoj. Pronašla je samo jedan mali prsten čiju vrednost ne može da odredi dok ga ne očisti od šroke i odnese u zalagaonicu. Svejedno ga je navukla na prst iz straha da ne izgubi jedino blago.

Opet grč – tako je preseče da gotovo ostane bez daha. Žena se izvuče iz vode i s mukom se odvuče do drveta. Dok joj se prsa nadimaju, nasloni se na stablo, zahvalna što ima tako neobičan oblik. Grč polako popusti, ali se nedugo potom vrati, sad još jači. Ona se uhvati za stomak i ne može da se suzdrži, već naglas zakuka.

– O bože!

Jedna smećarka – niska i debela starija žena sa prozirnim plavim podočnjacima – dotrči do nje.

– Šta je bilo, Arabela? Jesi li dobro?

– Beba – misliš li da je krenula? Nije li prerano?

Obe se osvrću okolo, jedna u panici, druga da sakrije zabrinutost.

Neće valjda sad, baš ovde. Nijedna beba ne želi da se rodi na ovako vlažnom i smrdljivom mestu, kraj reke prepune smeća i otpadnih voda.

– Srce, da pošaljem nekog po tvog muža? – pita je starica spustivši glas jer već naslućuje odgovor.

Arabela živi u sirotinjskom naselju nedaleko odatle, u delu Čelsija koji se zove Kraj sveta, sa jednim stolarem tako veštim da ga je svojevremeno unajmila Bakingemska palata da napravi komodu za nekog od kraljevske porodice – no kome se danas od preteranog pića ruke toliko tresu da jedva više uopšte radi.

– Mog muža? – na to će Arabela. – Nedeljama ga nisam videla.

– Dobro onda, same ćemo se snaći – kaže starica, potiskujući tugu u glasu. – Hajde, curo, da te odvedem kući i udobno smestim.

Arabela klimne glavom, ali diše sve plice, sopće. Kad pokuša da se pridigne, zatetura se, načas izgubi ravnotežu. Zgrči lice pre od šoka nego od bola. Niz noge joj pokulja topla tečnost. Užasnuto se zagleda u lokvu pod sobom.

– O bože... o gospode... prerano je!

Ostali smećari su prestali da rade i posmatraju ih sa iverice reke. Jedan se prodere da nadjača huk vode: – Ej, je li tamo sve u redu?

Starica na to brzo odmahne glavom. – U nevolji smo. Bog neka nam pomogne.

– Šta pričaš ti?

– Kažem bolje dođite ovamo i pomozite nam. Dolazite, ljudi, brzo! Pukô joj je vodenjak!

Smećari koji su pohitali da pomognu i nesebično prostrli svoje kapute preko blatnjave obale Temze nikako ne mogu da znaju da je u tom trenutku još jedna noseća žena u Londonu počela da se porađa s prvim detetom. Kraljica Viktorija, koja ima svega dvadeset jednu godinu, ima trudove u udobnoj odaji u Bakingemskoj palati. Javna je tajna da njeno veličanstvo mrzi trudnoću. Ogorčena što je morala da se odrekne igranja i jahanja, jedva čeka da se ova delikatna faza njenog života završi. Mlada kraljica, koju je muž prozvao „dobra ženica“, nada se da će danas na svet doneti sina naslednika pa da zasvagda završi sa porađanjem. Princ Albert je uz nju, drži je za ruku i šapuće joj utešne reči dok se ne pridruži ministrima koji čekaju ispred. U uglu je kolevka – izrađena od najkvalitetnijeg mahagonija i postavljena smaragdnozelenom svilom – napravljena u obliku školjke. Ovaj morski simbol savršen je za prvorodeno dete Kraljice Okeana, aludira na slavu i raskoš Engleske, čiji je simbol – bela ruža – izvezen na pokrivaču.

Kad posle višesatnog mučnog porođaja kraljevska beba dođe na ovaj svet, lekar se skrušeno osmehne. – Avaj, vaše veličanstvo, žensko je.

Kraljica, iako jednako užasnuta, na to samo umorno digne ruku. – Nije važno. Sledeće će biti princ. – Na svu sreću, ima čitav niz dadilja, da bira, sve sa odličnim preporukama.

Kad posle višesatnog mučnog porođaja rečna beba dođe na ovaj svet, jedan smečar radosno uzvikne: – Slava Gospodu, muško je!

Mlada majka se pridigne na laktove i izvije vrat da pogleda sina. Njegove majušne ružičaste prstiče, buckaste obraščiće... predivan je. Udare joj suze na oči. Kakve šanse ima jedno tako milo nevino biće u ovom svetu punom greha, jada i patnje?

– Razvedri se, curo! Što se toliko brineš, je li? – prekori je starica. – Budi ponosna na sebe: dečak je živ i zdrav.

Ali Arabela sad grca od plača i ne može da govori.

– De de, biće sve u redu. Nego reci: koje ćeš mu ime dati? – pita je starica.

I dalje nema odgovora.

Uto se umešaju ostali smečari, da pripomognu.

– Nazovi ga Temz – to je baš prikladno ime – jedan predloži.

– Da, biće otac Temz kad poraste.

– A ako poživi, jednog dana će biti deda Temz.

– A šta kažeš na Tomas? Podseća na Temz.

– Ma jok! Nazovi ga prosto Džek – ubaci se drugi čovek. – Evo ja sam Džek celog života – nije tako loše.

– Meni se čini da jes'!

– A šta kažeš na Albert? – na to će treći. – Ako je dobro za kraljičinog muža, sigurno je dobro i za tvog malog.

– Ma učutite! Kakve vi gluposti pričate! – Ovog puta se ona starica pobuni. – Plašljivi zeka... takav ti je muškarac princ Albert, i još onakva cvečka! Nije čak ni sam zaprosio Viktoriju ako se sećate. Ona je njega pitala da se oženi njome. Nije baš najbolji muž za našu kraljicu. Nije dobar mužić čak ni za mene!